

פרופ' יוסף שנקר

רופא נשים

The Women's Doctor

Professor Joseph Schenker

רופא נשים

פרופ' יוסף שנקר

עורכים ראשיים: קונטנטו דה סמריק - הוצאה לאור בינלאומית

עורכת: אמירה מורג

עורכת לשונית: רותם קליין

עיצוב: איוון בוגוד | קונטנטו דה סמריק

עיצוב עטיפה: סטודיו פיני חמו

© 2013 כל הזכויות שמורות לפרופ' יוסף שנקר

© 2013 כל הזכויות הכלכליות שמורות

להוצאה לאור בינלאומית Contento De Semrik ולמחבר

איסרליש 22 תל אביב 67014

www.bookpublish.co.il

אין להעתיק ספר זה או חלק ממנו וכן לאחסן בבנק נתונים או להעביר בשירותים מקוונים,
לשכפל, לעבד או לתרגם בכתב, ללא אישור בכתב מהמוציא לאור

מסת"ב: 4-240-550-965-978

דאנאקוד: 488-134

נדפס בישראל תשע"ד 2014

Printed in Israel

פרופ' יוסף שנקר

רופא נשים

Contento De Semrik

תודה מיוחדת להסתדרות מדיצינית הדסה
ולאוניברסיטה העברית בירושלים,
לעמיתיי שתרמו ביחד איתי
לקידום בריאות האישה.

לזכר הוריי היקרים, אנה ויצחק ז"ל,
לקיטי אשתי באהבה רבה, לשני בניי,
לנשותיהם ולנכדים ולנכדות שבהם זיכו אותנו.

תוכן עניינים

פרק 1 • ילדות | 9

פרק 2 • מלחמת העולם השנייה | 26

פרק 3 • המסע אל הלא נודע | 57

פרק 4 • קליטתנו בישראל | 65

פרק 5 • שנות הגימנסיה | 87

פרק 6 • לימודי הרפואה בירושלים | 115

תמונות

פרק 7 • שנת ההשתלמות (סטאז') והנישואים | 173

פרק 8 • השירות הצבאי ולידת בני הבכור | 197

פרק 9 • ההתמחות | 224

פרק 10 • היריון: היולדת, הלידה והיילוד | 256

פרק 11 • רופא מומחה ביילוד ובנשים | 268

פרק 12 • תכנון ילודה | 283

פרק 13 • פילדלפיה | 301

פרק 14 • מלחמת יום הכיפורים והחזרה להר הצופים | 314

תמונות

- פרק 15 • מנהל מחלקת יולדות ונשים במרכז הרפואי | 345
- פרק 16 • הפעלת שירותי יילוד במוסד אוניברסיטאי - מרכז רפואי שלישוני | 357
- פרק 17 • השירות הגינקולוגי והאונקולוגי | 371
- פרק 18 • מרפאות ייעוץ ושירותים ב"הדסה" | 383
- פרק 19 • שמירה על רמת הרפואה - בחירת הצוות הרפואי | 403
- פרק 20 • הפריה חוץ גופית - "ילדי מבחנה" | 409
- פרק 21 • מפגש עם מנהיגים דתיים | 428
- פרק 22 • אתיקה ברפואה ובמחקר הרפואי | 444
- פרק 23 • הכשרת רופאים ומחקר | 456
- פרק 24 • מחקרים קליניים ובסיסיים | 465
- פרק 25 • בשירות משרד הבריאות | 476

תמונות

- פרק 26 • קשרים עם אגודות מדעיות בינלאומיות | 513
- פרק 27 • פעילות פרופסיונלית | 537
- פרק 28 • קשרים בינלאומיים | 548
- פרק 29 • חיי משפחה | 594

סוק 1 ילדות

אושוויץ 2003

מול שורת הדרגשים שבאחד מצריפי מחנה המוות הנורא עלי אדמות אני מביט בנכדי הבכור, יונתן, ורואה את עיניו היפות מצטעפות בדמעות. אני עצמי, שבדרך כלל איני נוטה להתרגש, חש עצב וכעס נוראים בעומדי מול תאי הגזים. שוב ושוב עולות בי אותן תהיות נושנות: איך עלה בידי הנאצים לחסל ולהשמיד מיליוני בני אדם בתאי המוות הקטנים הללו, ובעיקר - למה?!

לא היה זה ביקורי הראשון באושוויץ. ב־1976 ביקרתי במקום עם שני בניי, ינון וערן, אז בני חמש־עשרה ושלוש־עשרה. גם אז מראה ערמות השיער, נעלי הילדים, המשקפיים והבגדים זעזעו אותנו קשות, כשם שעשרים ושבע שנים לאחר אותו ביקור הזדעזע מהם נכדי. במקום הזה הזמן לא מפחית את עוצמת ההלם, הזעזוע, הזעם.

נסעתי עם יונתן לפולין כי רציתי שהצבר הזה - שנולד וגדל בארץ שטופת השמש, חופשי משנאת זרים, בריא בנפשו ובגופו - יראה מקרוב, ואולי גם יכיר, את המקום שבו הושמדו בני משפחתנו.

טיילנו יחד. ראינו את הערים, את הרחובות, את הבניינים ואת כרי הדשא של ארץ הולדתי הירוקה. סיררנו בעיירות, בבתי הכנסת העתיקים, אותם בתי כנסת שנשאו בהם יהודי כל הדורות את תפילותיהם לאל, שהיה חירש מלשמוע ועיוור מלראות את ייסוריהם ואת אובדנם של בניו המסורים. מחנה ההשמדה אושוויץ היה תחנתנו האחרונה בפולין.

מחד גיסא רציתי להראות לראשון נכדיי בעיקר את הצדדים היפים של ילדותי ואת חיי הוריי, אך מאידך גיסא לא היה אפשר שלא להציבו מול הטרגדיה, שהייתה מנת חלקם של יהודי אירופה בכלל ושל יהודי פולין בפרט.

יונתן ואני יצאנו ממחנה אושוויץ, אותו מחנה נורא שבו נרצחו סבי, דודי ובני משפחה הרבים, נכנסו למכונת ששכרתי ונסענו לעיר אושוויץ כדי להמשיך בשיחתנו באין מפריע. ברחוב צדדי צד את עיניי בית קפה, שהיה, כך התברר, גם בית מלון קטן. נכנסו פנימה והזמנו כל אחד צלחת מרק צח ובה שלושה כיסונים ממולאים בשר, כאלה שסבתי נהגה להכין - "קרפלעך". היינו רעבים. לאחר ההתרגשות שליוותה את היום הארוך והקשה שעברנו, שבמהלכו היינו עדים למראות ומוצפים במחשבות שלא הורגלנו בהם, אכלנו בשתיקה. עם כל לגימת מרק קשה היה להימנע מהמחשבה על מיליוני היהודים שהורעבו במשך שנים במחנות. הבטתי בנכדי האהוב וחשבתי על כל אותם סבים שכלל לא זכו לראות את נכדיהם.

סיפרתי ליונתן כי ראשוני משפחת שנקר תקעו יתד באדמת פולין כבר ב־1519, אז הגיעו אליה מן העיר רגנסבורג (Regensburg) שבגרמניה. רגנסבורג, הממוקמת בבוואריה שבדרום גרמניה על נהר הדנובה, היא עיר עתיקת ימים אשר צמחה בעיקר בימי הביניים ושגשגה בה קהילה יהודית. הכול החל, כרגיל באותם ימים רחוקים, בעלילת דם שרקחו כמה שונאי יהודים מובהקים, בהם גם חברי מועצת העיר, וכל זאת כדי להחרים את רכוש יהודי העיר לאחר שאלה יגורשו. הללו גייסו "עדים", שסיפרו כי יהודי העיר תפסו ילד נוצרי והרגו אותו בדקירת סכין כדי להשתמש בדמו לאפיית מצות לחג הפסח. בעקבות אותן "עדויות" רוכזו יהודי העיר בחצר בית הכנסת העתיק ועונו בעינויים קשים עד כי נשברו ונאלצו להודות ב"אשמה" שיוחסה להם. מיד לאחר ה"הודאה" ננעלו ערי הגטו בידי אנשי מועצת העיר, היהודים גורשו, ורכושם הוחרם וחולק בין הנוצרים. כפי שההיסטוריה היהודית מלמדת, גם במקרה הפרטי של משפחתנו היו בני משפחה שלא עמדו בגזרות ומצאו את הדרך הקלה יותר לשרוד ולהינצל - הם התנצרו. ענף זה של משפחתנו הקים דורות של משפחות מכובדות ביותר בגרמניה ובשווייץ, אשר אני עד להצלחתם עד ימינו. "מה זה ה'שנקר' הזה, איזה מין שם זה?" שאל יונתן.

על כך לא הייתה לי תשובה פשוטה. בני משפחתי כותבים את השם "שנקר" בלועזית: Schenker, ולעומתם, אחדים מבני המשפחה המורחבת כותבים אותו: Schonker. מקור השם הוא במילה הגרמנית Schanke, שפירושה מזיגת משקאות. לפני חלוקת פולין היו מזיגתם וייצורם של המשקאות האלכוהוליים נתונים בעיקר בידי היהודים. הללו חכרו מבעלי האחוות, האצילים הפולנים, את הזכות לייצר משקאות חריפים, בהם יין, בירה

ויי"ש. הם סחרו בהם וניהלו את הפונדקים שבהם התהוללו איכרי בוואריה. מי שעסקו בדרך כלל בתעשיית המשקאות היו היהודים שנמנו עם השכבות העשירות, בעוד המוזגים בפונדקים עצמם היו יהודים בני שכבות נמוכות יותר. בני משפחת שנקר עסקו בייצור ובמסחר של משקאות אלכוהוליים והשתייכו לשכבות הגבוהות. את שמם, כמו שמות רבים אחרים, העניקה להם הקיסרית האוסטרו-הונגרית, מריה-תרזה, כסימן היכר לעיסוקם. "זאת אומרת שכל מי ששמם שנקר, כמו שלנו, ההורים של ההורים שלהם היו יצרני משקאות?" שאל נכדי. "כמו המשפחה המורחבת שלנו," אישרתי.

ארץ הולדתי

פולין, חשבתי לעצמי. רק שלוש שעות טיסה מפרידות בין תל אביב לוורשה, בין העיר העברית התוססת העכשווית כל כך לבין הארץ הירוקה, שבה במשך מאות שנים ידעה קהילה יהודית ענקית ימים של שגשוג ושל פריחה בצד ימים שחורים של רדיפות אכזריות. היום נדמה כאילו כל הרדיפות ועלילות הדם הללו, שליוו את חיי היהודים בפולין, לא היו אלא הקדמה ומבוא למה שאירע באירופה בשנים 1939-1945. משלהי המאה האחת-עשרה רבים מיהודי אירופה במרחב הדובר גרמנית נמלטו מזרחה בשל רדיפות מסעי הצלב שהתחוללו. מלכי פולין, אשר במקביל להתפשטות הנצרות בפולין ניסו לשלב את ארצם באירופה המרכזית, הזמינו יהודים להשתקע בפולין כדי לקדם את כלכלתה. יהודים למדו את הצרכים הכלכליים של פולין ואף פיתחו עבור השליטים מנגנוני מסחר ומנהל חדשים. הרוב התיישב בערי פולין המערבית כגון קרקוב, אושוויץ וקשאנוב. גם משפחת שנקר השתקעה באזור.

בתום הארוחה ביקש יונתן לשמוע עוד פרטים על תולדות המשפחה שלנו. דומה כי מראה המקום שבו נגדעו חייהם עורר את סקרנותו באשר למקומות ולתכנים שמילאו את חייהם לפני המלחמה. סיפרתי לו שבמשך השנים, לאחר הגעת המשפחה לפולין, היא התרחבה ונפוצה ברדיוס רחב יותר סביב אושוויץ, וגרעין גדול שלה הגיע עד עיר הבירה דאז, קרקוב, וכן לחלק המזרחי של גליציה, לאזור אוקראינה. למרבה הצער, ממסמכי המשפחה לא נותר זכר כיוון שבשנות המלחמה הושמדו פנקסי רישום הלידות, רישום המגורים, תעודות הפטירה ועוד.

יונתן הקשה, "אז איך אתה יודע את תולדות המשפחה?"

"הפרטים המתועדים שנותרו בידינו נאספו ממכתביו של הרב חיים יואכין שנקר, בנו של הרב דוד שנקר, שנולד ב־1810 לערך והתגורר באחת העיירות הסמוכות לאושווינצ'ים", הסברתי.

העיירה אושווינצ'ים יושבת על גדת פלג ששמו סאנן, כשמונים קילומטרים מקרקוב שבחבל שלזיה. שמה הוזכר כבר בתעודות היסטוריות מתחילת האלף הראשון לספירה, ולמעשה היא הייתה קיימת עוד לפני הקמת פולין עצמה. לאורך כל הדורות כמחצית מתושבי אושווינצ'ים היו יהודים. יחסם הקבוע של הנוצרים לבני דת משה היה יחס של שנאה, בעיקר בשל העובדה שהיהודים עסקו במסחר במשקאות אלכוהוליים ובגביית דמי אריסות עבור בעלי הקרקעות העשירים. חיי היהודים בעיירה ובסביבותיה אופיינו בארגון קהילתי מסודר. שושלת משפחת שנקר כוללת את סיפור חייהם המפוארים של אבותינו ושל צאצאיהם ובה דמויות רבות של רבנים, של תלמידי חכמים, של אנשי רוח ושל אנשי ציבור אשר חקוקים לנצח בלב המשפחה, בהם גם דמויות דגולות השמורות בזיכרונה של יהדות פולין. אחד מאבות המשפחה הבולטים היה הרב חיים שנקר, בנם של דוד וליבא לבית שפירא, אשר ילדה לדוד שמונה ילדים. מוצאה של ליבא היה מהגאון הרב נתן שפירא (1585-1633), מחבר הספר "מגלה עמוקות", שהיה ראש קהילת יהודי קרקוב. קברו קיים עד היום בבית הקברות רמ"א העתיק בעיר. תולדות חייו של הרב חיים מגלים איך הגיע לאושר גדול, מפני ששמע לעצותיו של הרבי הגאון חיים הברשטט מצאנז. הרבי ציווה על חסידו, הרב חיים שנקר, לעבור לגור באושוויץ כדי לחזק את קהילת חסידי הרב.

בימים ההם היו האחויות בפולין שייכות לאצילים פולנים והם החכירו אותם על יושביהם, האריסים, לניהולם של גויים, שהתחייבו לנהל אותם ולמכור את תוצרתם. הרוון רווצקי היה בעל האחויות הגדול באזור אושוויץ. רבי חיים שנקר, ששמע בקול רבו, חקר אחווה מהרוון הפולני ועבר לגור עם משפחתו באושוויץ. ההתחלה הייתה קשה; היה יבש והאחוה לא הכניסה כסף. העסק ירד פלאים ורבי חיים חשש שיאבד את כל רכושו ולא יישאר לו כסף אף לתשלום דמי החכירה. הוא חשב לעזוב את אושוויץ, אבל לא העז לעשות זאת על דעת עצמו אלא רק לאחר שיקבל את הסכמתו של הרבי. לשם כך שכר איכר בעל עגלה ונסע לצאנז לפגוש את רבו. חצרו של הרבי הייתה מוקפת חסידים רבים וקשה היה להיכנס לחדרו, ברם הגבאים שהכירו את הרב חיים נתנו לו להיכנס. הרבי ישב שקוע במחשבותיו ליד שולחן שעליו היו מפוזרים ספרים ומכתבים. ברגע מסוים קם מכיסאו, פסע בתוך חדרו, לקח קטורת משולחנו והדליקה. החדר התמלא עשן. כשנרגע התיישב,

התבונן ברב חיים ועוד לפני שהרב חיים הספיק להציג לו את שאלתו, פנה אליו הרב ואמר לו: "שמע, חיים, אם אין כסף לשלם דמי חכירה עבור האחוזה, יש לקנות את האחוזה מבעליה."

הרוזן רווצקי הסתבך הן מבחינה כלכלית והן בניהול האחוזה, ולכן הציע לרב חיים שנקר שיקנה את אחוזותיו וישלם את המשכנתה בתשלומים נוחים במשך עשר שנים. במחשבתו של חיים הופיעה מיד דמותו של הרבי: "אם אין כסף לשלם דמי חכירה, יש לקנות את האחוזה מבעליה", ולכן הסכים מיד להצעתו של הרוזן. מאותו רגע חל מפנה בחייו של רבי חיים והמזל שיחק לו בכל אשר פנה.

באותו זמן הוקמה בווינה חברה לקניית אדמות לשם בניית מסילת רכבת וינה-קרקוב לבוב. המסילה עמדה לעבור דרך אושוויץ, בחלקה על אדמותיו של חיים שנקר. אדמות האחוזה שהיו בידי חיים עלו עשרת מונים, והרב שנקר הפך בין לילה לעשיר גדול. בחלומותיו הפרועים ביותר לא חלם כי מאה שנים לאחר מכן יובלו על אותה מסילת ברזל עצמה המוני יהודים להשמדה.

שושלת שנקר

לחיים שנקר היה כישרון מסחרי וחוש של כלכלן. הוא היה שקדן, חסכן ואוהב סדר. הודות לסגולות אלה ניהל את האחוזה למופת ורכש כבוד והערכה גם בקרב הפולנים. את התכונות האלה הוריש לבניו, לילדיהם ולניניהם. הבנים למדו בישיבות והיו בקיאים בתורה, אך כשהתחתנו פנו כולם למסחר ולתעשייה. רובם השקיעו את זמנם ואת מרצם, בלי להפסיק את לימודי התורה, להקמתם ולפיתוחם של מפעלים גדולים ושל בתי מסחר, שזכו למוניטין. במסורת זו המשיכו גם הנכדים והנינים. בדורות הרביעי והחמישי ניתן למצוא אנשי רוח ומדענים, צאצאי הרב חיים שנקר.

המשפחות לבית שנקר היו בדרך כלל משפחות ברוכות ילדים, וכל ילד נחשב לנכס במשפחה. הרב חיים הוריש עם פטירתו את האחוזה לבניו ואת הבתים לבנותיו, ועדיין קיימות קרקעות הרשומות בטאבו של העיר אושוויץ על שם משפחת שנקר. בנות המשפחה נישאו בעיר קרקוב, ולכן הקימו שושלת של צאצאים שנשאו את שם המשפחה של בעליהן. במשפחת שנקר היו נדבנים רבים שתרמו לעניים, לפעמים בסתר, ותמכו במוסדות צדקה ביד רחבה. בייחוד הצטיינו בפעולות ציבוריות. היו בהם ראשי קהילות, גבאי בתי כנסת, חברים בוועדים שונים, כגון תלמוד תורה, גמילות חסידים, מועדוני נשים, בתי

זקנים, ארגונים פוליטיים, חברתיים ופילנתרופיים. בני המשפחה הקדישו את מיטב זמנם וכוחם לפעולות הללו, שלא על מנת לקבל פרס, ואף כיסו מכיסם הפרטי את הוצאותיהם האישיות בעת מילוי תפקידם. הם לא דרשו תקציבים להוצאות אלה ולא לדמי ייצוג, אלא עשו זאת באמונה לטובת הכלל בלי לצפות לגמול כלשהו.

אני מלא השתוממות לנוכח אורח חייהם המופלא של אבותיי, שבעודם תרים אחר פרנסתם, הדחוקה לפעמים, מצאו זמן ואמצעים כספיים לגדל ולחנך את ילדיהם להיות אנשים הגונים ובעלי מעמד חברתי - רבנים, עורכי דין, תעשיינים, סוחרים גדולים ורופאים - וגם התמסרו לפעולות ציבוריות, כגון ראשי קהילות ויושבי ארגונים פוליטיים, חברתיים ופילנתרופיים.

לסבא רבא מצד אבי שגר בקרקוב היו שלושה בנים: אברהם, שמחה ומשה שנקר. משה, סבי, נישא לשרה לבית ליינקראם והיה בעל בית מסחר לבדי משי בכיכר הראשית בקרקוב, מול הכנסייה המרכזית. נולדו להם שלושה בנים, הבכור הנריק, איגנאץ (יצחק) ושמעון, והבנות מאניה ובלה.

הבן הבכור, הנריק, עזר לסבי בחנות הבדים שלו. אבי, לימים דוקטור יצחק שנקר, היה לרופא מנתח מצליח, ושמעון, האח הצעיר, שם פעמיו לאנטוורפן שבבלגיה בין שתי מלחמות העולם ושם עסק בסחר ביהלומים. הבת הבכורה מניה נישאה לוולך והם היו בעלי אחוזה גדולה, והבת הצעירה, בלה, נישאה לעורך דין ידוע שנמנה עם האצולה היהודית-פולנית המתבוללת.

אבי, דוקטור איגנאץ (איזק) יצחק שנקר, נולד ברחוב דיטלובסקי 81 בקרקוב. באחת מנסיעותי המקצועיות לקרקוב עברתי ליד הבית וגיליתי שהפך להיות מלון דירות. בו במקום החלטתי להעביר את הלילה שם, בבית שבו גדל אבי. לא ישנתי כל הלילה. מחשבותיי נעו סביב ילדותו. בחצר צמח עץ בעל גזע רחב ביותר, המצביע על גילו, וענפיו התפשטו לצדדים. אני משוכנע שאבי כילד טיפס על ענפיו הגבוהים.

אבי, כבן למשפחה חרדית, למד תחילה ב"חדר" המסורתי ומאוחר יותר רכש השכלה בגימנסיה הפולנית. כבר מגיל צעיר ידע שהוא רוצה להיות רופא, אולם אביו, משה ישראל, שהקפיד על קלה כחמורה, התנגד בכל תוקף ללימודי הרפואה. לימודים הקשורים בניתוח גוויות אדם פשוט לא היו מקובלים עליו. אולם לא רק התנגדותו של סבי מנעה מאבי את לימודי הרפואה, אלא בעיקר הנומרוס קלאוזוס (מכסה מוגבלת) שהוטל על יהודים שרצו ללמוד באוניברסיטת יגילונסקי, שבקרקוב. אוניברסיטת יגילונסקי הייתה מרכז אקדמי נחשב באירופה בתחומי המתמטיקה, האסטרונומיה, הגיאוגרפיה ולימודי המשפטים. עם בוגריה הבולטים נמנים אישים כמו האסטרונום ניקולס קופרניקוס,

ולהבדיל אלף אלפי הבדלות - האפיפיור לשעבר יוחנן פאולוס השני. אוניברסיטה זו הייתה מוקד לאנטישמיות. המרצים והסטודנטים תירצו את שנאת היהודים שלהם בכך שהיהודים אינם מניחים להשתמש בגוויות של מתייהם לצורך לימודי האנטומיה והפתולוגיה.

האירופה היא שלימים, דווקא אותה אוניברסיטה שסגרה את שעריה בפני אבי בשם הנומרוס קלאוזוס, בחרה בי, בנו, להיות אחד המורים בה. ב־1995 מונתי להיות פרופסור אורח בתחום המיילדות והגינקולוגיה באוניברסיטה, וב־2004, כשאני לבוש מדי צוות ההוראה הבכיר - הגלימה והכובע האופייניים לאוניברסיטה, נשאתי הרצאה בפני הסנאט של האוניברסיטה ואורחים נכבדים אחרים על תרומתה של מחלקת הנשים והיולדות בבית החולים "הדסה" לקידום הרבייה של האדם בעתיד: שימוש בתאי גזע עובריים לריפוי מחלות זקנה ניווניות.

אבי, אשר נדחה על ידי האוניברסיטה של קרקוב בשל יהדותו, לא ויתר על חלומו להיות רופא ונסע ללמוד באוניברסיטת וינה. הוא הסתיר מאביו את העובדה שהוא לומד רפואה והניח לו להאמין במשך תקופה ארוכה כי הוא לומד משפטים. אלא שלימודי רפואה ארוכים יותר מלימודי משפטים, ולפני תחילת שנת הלימודים השישית, כשהגיע אבי לחופשה בבית וציין כי עליו לחזור לשנה נוספת ללימודיו בווינה, סבר סבי כי אבי לא הצטיין בלימודים והציע לו לחזור לעבוד איתו בחנות. רק אז גילה לו אבי שהוא לומד רפואה. אבי סיים את לימודיו באוניברסיטה של וינה בהצטיינות, ובתום הלימודים החל התמחות בתחום הכירורגיה.

עד פרוץ מלחמת העולם השנייה הייתה הפקולטה לרפואה בווינה המרכז הנחשב ביותר בעולם הרפואה ושמה יצא למרחקים.

האוניברסיטה הוקמה בימי שלטונה של הקיסרית מריה־תרזה והתאפיינה בהתמחותה במדעי הרפואה - חלוקה למקצועות משנה - שהחלה בסוף המאה השמונה־עשרה. מורי האוניברסיטה החלו אז לראשונה, בנוסף להוראת הרפואה הכללית, לעסוק גם במחקר של תחומי רפואה מיוחדים. תחומי הרפואה שבהם נחשבה האוניברסיטה לחלוצה ולפורצת דרך היו כירורגיה ופסיכיאטריה, וחוקריה אף זכו בפרסי נובל.

העוצמה המדעית של האוניברסיטה בתחום הרפואה התאפשרה בעיקר הודות ליהודים, שהיוו יותר משישים אחוז מכלל צוות הפרופסורים, המרצים הבכירים ועוזרי ההוראה במקום. אולם עם סיפוחה של אוסטריה לגרמניה, בשלושה־עשר במרס 1938, גורשו כל הרופאים הבכירים בני דת משה מהאוניברסיטה ומבית החולים האוניברסיטאי. מאז חלה ירידה תלולה ברמתו ובשמו הבין־לאומי של המוסד אשר נמשכת עד ימינו אלה.

התמחותו של אבי בקליניקה האוניברסיטאית על שם בילרוט (Bilroth), אחד הכירורגים הבולטים, אפשרה לו להכיר את שטחי הכירורגיה הכללית, שכללו את הכירורגיה של הראש, של החזה ושל הבטן וכן את הטראומה ואת האורתופדיה. המנתח בתקופתו חייב היה להיות לא רק בעל ידע באנטומיה, אלא גם בעל רמת דיוק גבוהה בפעולות הניתוח הנעשות בידיים, שכן באותם הימים משך הזמן שבו נערך הניתוח היה בעל חשיבות רבה היות וההרדמה נעשתה בעזרת אתר, שזמן פעילותו מוגבל. בשלהי מלחמת העולם הראשונה גויס אבי לצבא האוסטרי כרופא וכמנתח, וכך רכש את ניסיונו הנרחב בכירורגיה בזמן מלחמה. לימים היה לו ניסיון זה לעזור רב הן במלחמת העולם השנייה והן ב־1948, עם פרוץ מלחמת העצמאות בארץ ישראל. בהיותו ילד הוא סיפר לי שכקצין־רופא בצבא האוסטרי הועמדו לרשותו סוס ושני משרתים אישיים. האחד מהם דאג לכל צרכיו של אבי, בעוד על השני הוטל לדאוג לכל צרכיו של ה... סוס! את חרבו מימי שירותו הצבאי בזמן מלחמת העולם הראשונה שמר אבי בשידה שבדירתנו.

קרקוב ממוקמת בדרום־מערב פולין, ובה, על נהר ויסלה, ליד גבעת וואבל, מתנוסס ארמון המלכים. בירתם העתיקה של מלכי פולין, שהייתה מרכז יהודי רוחני מאז ימי הביניים, משמשת עד היום כאחד ממרכזי המדע, התרבות והאמנות הפולנית. ההיסטוריה המפוארת של קרקוב הפכה אותה ללב הרוחני של המדינה. היא הייתה מהראשונות ומהסמכותיות שבקהילות יהדות פולין, ובמשך שבע מאות שנות קיומה רשמה פרקים חשובים בחיי הרוח, התרבות והיצירה היהודית. כבר במאה השלוש־עשרה ישבו בה יהודים שהיו חנוונים, בעלי מלאכה, בנקאים וכיוצא בזה, ואחדים מהם אף זכו למעמד חשוב בחיי המדינה. אולם שנאתם של אנשי הכמורה ליהודים וההתחרות המסחרית בין היהודים לנוצרים גרמו להתפשטות האנטישמיות. הסתות ההמון הביאו לפרעות בשכונות היהודים. בסוף המאה החמש־עשרה (1495) גורשו היהודים מקרקוב והתיישבו בעיר הסמוכה קז'ימייז', עיר מוקפת חומה ובה קהילה יהודית גדולה שכונתה "עיר היהודים". גם שם התלקחו מריבות וסכסוכים על רקע כלכלי בין היהודים לבין המקומיים. שנאתם של הכמרים ליהודים הביאה גם אז לעלילות דם, ויהודים הואשמו ברצח ילדי הנוצרים לצורך פולחן. בין הרבנים החשובים שהתגוררו בקז'ימייז' שבקרקוב במאה השש־עשרה היה רבי משה איסרליש, הלוא הוא הרמ"א, הידוע בעיקר כמפתח הפירוש ל"שולחן ערוך".

עם תום מלחמת העולם הראשונה שב אבי לווינה והמשיך לעבוד במחלקה הכירורגית שבה התמחה, והגיע עד לדרגת דוצנט - דרגה אקדמית גבוהה למדי באותה עת. בשלב זה הספיק אבי לשאת לו אישה נוצרייה, מימי, בת למשפחת אצולה וינאית, שהתגיירה

כדי להינשא לו. נישואים אלה לא היו מקובלים על סבי, אף על פי שהיא התגיירה. בעודו עובד בקליניקה האוניברסיטאית של וינה קיבל אבי הצעה מפתה: לנהל את המחלקה הכירורגית בבית החולים היהודי שברחוב סקוינסקה 6 בקרקוב. הפיתוי היה גדול: גם חזרה לחיק המשפחה ולשורשים הפולניים וגם זינוק מרשים בהיררכיה המקצועית. לאחר ששקל את ההצעה החליט להיענות לה, ועם אשתו וכלב הפקינז הקטן שלהם יחדיו עזבו בני הזוג שנקר את וינה העליזה והתוססת ושבּו לקרקוב הישנה והמוכרת. אבי שכר שם דירה גדולה ונוחה, שהייתה למעשה שלוש דירות מחוברות, ברחוב היוקרתי גרטרודה 16. את הקליניקה הפרטית שלו מיקם אבי בקצה המרוחק של הדירה, והוא, אשתו והכלב התגוררו בחלק האחר שלה. במרחק שני בתים מהם התגוררה משפחת גרשֶלר - זוג הורים והבת אנה, שנחשבה לאחת הנערות היפות בעיר. כשאבי ואשתו מימי הגיעו להתגורר בדירתם, אנה עוד הייתה תלמידת גימנסיה. יום אחד היא פנתה לשכן הרופא כדי להיוועץ בו, ובאותו הרגע התאהב אבי בנערה הצעירה והיפה ופירק למענה את נישואיו, שמן הסתם לא היו מוצלחים עוד קודם לכן. לאבי ולמימי לא נולדו ילדים. לימים סיפרה לי סבתי, חווה-אווה, שכלב הפקינז הגזעי שהביא הזוג הצעיר מווינה חלה יום אחד בחסימת מעיים, ואבי ניתח אותו בבית החולים שבו עבד. לאחר הניתוח השכיב אותו במיטה בחדר מיוחד במחלקת הילדים. הכלב הבריא, ולאחר גירושיו של אבי ממימי ונישואיו לאנה נשאר הכלב בחזקתו.

אמי, אנה (ג'וניה) לבית גרשֶלר, נולדה ב־1910 לאווה ולברנרד, בבית ברחוב גרטרודה 12. כבר בתיכון בלטת ביופייה בזכות שיערה הבלונדיני וגופה החטוב. בתום לימודיה בתיכון נשלחה, כמו נערות אריסטוקרטיות רבות בנות גילה, לעיר ורוצלב לקבלת הכשרה בנימוסים ובהליכות ולהכנה בניהול משק בית ברמה גבוהה. שם למדה בשפה הגרמנית. אנה חזרה לקרקוב לאחר לימודיה, ולאחר המפגש עם ד"ר איגנץ שנקר הם נישאו בחודש דצמבר, שנת 1929, בבניין הקהילה היהודית שברחוב סקוינסקה 2. זמן קצר לאחר נישואיהם נפטר סבי מצד אבי שהיה יהודי דתי וסוחר מכובד.

כאישה נשואה צעירה אנה יישמה מיד את שלמדה בוורוצלב בביתה שלה ובנתה קן חם לבעלה ולה. הוא מנתח מצליח, מנהל מחלקה כירורגית, בעל קליניקה פרטית פעילה ומעורב בחיי הקהילה; היא עקרת בית המסייעת לבעלה האהוב בעשייה הקהילתית. נולדה אחותי מרים (מרישיה) ואנוכי, יזה, גיאורג). ביתם המשותף ברחוב גרטרודה 16 פינת רחוב בסביטאן עומד על תילו עד היום. הקומה השנייה כולה, על שלוש דירותיה, זו שהייתה בבעלותנו, התברכה בחדרים גדולים במיוחד ונחשבה לאחת המודרניות בעיר.

בית ילדותי

ביקורי הראשון בפולין, ובעיקר בקרקוב, לאחר המלחמה היה ב־1976, ומטרתו הייתה השתתפות בכינוס בין־לאומי. ניצלתי את ההזדמנות והלכתי לבית ילדותי ברחוב גרטרודה 16 עם שני בניי, ינון וערן. צלצלנו בפעמון הכניסה. התירו לנו להיכנס פנימה. המקום לא נראה כלל כפי שזכרתי אותו. הדירה שלנו השתרעה על פני כל הקומה השנייה, ואילו עתה הקומה חולקה לשלוש או לארבע דירות בעלות מטבח ואמבטיה משותפים. לדיירים התמהים הסברתי שמטרת ביקורי הייתה להראות לילדיי את בית ילדותי. הם אירחו אותנו בחדר האורחים הישן שלנו, אמנם בסבר פנים יפות, אך גם בספקנות. הם ידעו לספר לנו כי עם כניסת הגרמנים לקרקוב נתפסה הדירה בידי הגסטאפו, היות והמפקדה הייתה במרחק של כמאתיים מטרים ממנה, ממש מול ארמון הוואבל. לקראת סיום מלחמת העולם השנייה שדדו הגרמנים את הריהוט, את התמונות, חלק מן הנברשות וכן את השטיחים, אשר נשלחו לגרמניה, ומה שנותר, אם בכלל, נשדד בידי פולנים בני המקום. הדיירים שפגשתי בביקורי תפסו את הדירות מיד כשהגסטאפו הסתלק משם, ב־1945. הם סיפרו לי על יהודים מארצות הברית שהגיעו אחרי המלחמה לקרקוב, למקום מגוריהם לפני המלחמה, בחיפוש אחר אוצרות שהחביאו הוריהם בדירות שונות עם תחילת השואה, ולכן חששו שגם אנחנו באנו לאותה מטרה והתקשו להאמין שבאנו להעלות זיכרונות. בני הקטן, ערן, שאל אותי לפשר השיחה, ומתוך חוסר אהדה לדיירי הבית אמר לי בעברית: "למה אמרת להם שאינך יודע אם והיכן החביאו הורייך אוצרות? יכולת להצביע על קיר כלשהו בדירה, ושהם ישברו אותו אחר כך בחיפוש אחר האוצרות. כשלא ימצאו בקיר הוזה כלום הם ישברו קיר אחר קיר, וכך יהרסו את כל הדירה!"

אל נסיעתי השנייה ב־1982 הצטרפה אמי, שרצתה לבקר שוב בעיר קרקוב, עיר ילדותה, ובמיוחד בדירה שבה גרה עם אבי לאחר נישואיהם. אמי סידרה את הדירה בסגנון לואי השישה־עשר והקדישה רבות לסידורה ולאחזקתה. אולם כאשר פנינו אל הדיירים שגרו בה באותו זמן בבקשה לבקר בדירתם, הנ"ל סירבו לפתוח לנו את הדלת. אי־ההסכמה זעזע את אמי ופגע בה עד עמקי נשמתה. בדיעבד, ייתכן שמנעה מעצמה עוגמת נפש למראה הדירה המוזנחת כיום, בהשוואה למצבה עת עזיבתה ב־1939. בצאתנו מהבניין נשאתי עיניי אל המקום שפעם, בעבר, היה מקובע שלט המרפאה של אבי: "ד"ר איגנץ שנקר - מנתח כללי", ולבי נצבט.

ב־2003, עת ביקרתי עם נכדי יונתן בעיר הולדתי, לקחתי אותו לראות את המקום שבו גדל סבו. מה שראיתי באותו ביקור מאוחר התערבב לרגע עם המראה שנותר חקוק

בזיכרוני כילד: בצד שמאל של חדר המדרגות, בקומה השנייה, הייתה כניסה לאזור המגורים דרך מסדרון קצר אשר הוביל לחדר הילדים - חדר שהיה משותף לי ולאחותי מרים, והיה משופע בצעצועים. החלון בחדר זה פנה לרחוב סבסטיאן, ואני זוכר היטב כי במשך שעות ארוכות נהגתי לשבת על אדן החלון ולצפות בעוברים ושבים. בבניין ממול הייתה מסבאה הקרויה בפולנית "שינק" וכן עגלה לממכר פירות. עיניי היו נשואות בעיקר ל"תחנת המוניות" דאז - עגלות שאליהן היו רתומים זוג סוסים.

מחדרנו הייתה כניסה לחדר האמבטיה, שהייתה קטנה יחסית למקובל היום. חדר ההורים, שהיה צמוד לחדר הילדים, היה חדר ענק מידות שאת כתליו כיסו טפטים צבעוניים ועל תקרתו היו ציורי תבליט. בביקורי במקום עם יונתן הופתעתי לראות שהטפטים עודם מכסים את הקירות ושציור התבליט עדיין תלוי על התקרה. הריהוט בחדר השינה היה ריהוט קלאסי שהבאה אמי מחו"ל. על קירות החדר היו תלויות יצירות אמנות, בעיקר של ציירים פולנים כגון גוטליב ומטייקו. על הרצפה, כמו בחדרים אחרים, היו שטיחים פרסיים, ואת החלונות עיטרו וילונות ברוקדים, שלימים שדדו הגרמנים. בפינת החדר עוד ניצב אותו תנור פחמים מילדותי, שדפנותיו מאריחי חרסינה צהובים. מחדר ההורים הוביל מסדרון רחב לחדר גדול שקראנו לו "החדר הטוב", שהיה מיועד לאורחים. בחדר זה היו מקלט הרדיו שהיה ברשות משפחתנו - דבר שלא היה מצוי בכל בית באותם ימים, וכן פסנתר כנף גדול שעליו ניגנה אמי ואחותי למדה לנגן. מחדר האורחים הובילה דלת אל חדר האוכל, שבמרכזו ניצב שולחן עגול גדול. אני זוכר היטב את ערבי ליל הסדר המפוארים שנערכו בו ואת הנברשת הענקית שהייתה תלויה מעל אותו שולחן. בצדי הקירות היו שידות בסגנון קלאסי, שבהן אכסנה אמי מערכות של כלי אוכל. על הקירות היו תלויות תמונות מתקופת ימי הביניים. מחדר האוכל הוביל פרוזדור אל סלון, ששימש כחדר המתנה לחוליו של אבי, אשר נכנסו למרפאה ישירות מחדר המדרגות. גם הריהוט בחדר זה היה בסגנון קלאסי, על התקרה היו תבליטים והקירות התהדרו בטפטים. מסדרון זעיר הוביל משם לקיטוני השינה הקטנים של המשרתות וכן למרפאה של אבא, שמחלונה נשקפה חצר ביתנו. במסדרון זה שמר אבי על החרב ועל כובע הקצינים שלו משירותו בצבא האוסטרי ובצבא הפולני של מרשל פיסוצקי. לאמי היה חשוב מאוד הצד האסתטי של הבית, ולכן הקפידה בבחירת פריטי הריהוט, בעיצובו ובקישוטו של הבית, והשקיעה בנושא זה מחשבה רבה וזמן רב.

לקראת תום המלחמה העבירו אנשי הגסטאפו שהתגוררו בדירה את הריהוט, את התמונות, את השטיחים ואת התכולה בעלת הערך לגרמניה. התקרות המעוצבות והאחים בחדרים השונים ובצבעים השונים סיפקו עדות יחידה ואילמת ליפעת העבר של המקום, שפעם שקק חיים והיה מלא שמחה.

באחד מביקוריי בפולין, בתחילת שנות השמונים, נסענו אשתי ואני עם נהגו של חברי, פרופ' קלימק, לבית העלמין בעיר. בתחילה לא הבנתי מדוע טרח הנהג להביאנו למקום, אולם במהלך סיור בין הקברים הבחנתי בקרן זוית, בין המצבות השבורות בחלקן, במילה "שנקר" חרותה בידיש. לפתע חדרה להכרתי ההבנה שבעצם כאן, במקום הזה ממש, טמון הדי-אן-איי של אבותיי.

זיכרונות מבית אבא

מחיי היום-יום שלי כילד יש לי מעט מאוד זיכרונות. פרטים אחרים השלמתי מסיפורים ששמעתי מבני משפחה שונים במהלך השנים. כך, למשל, נודע לי שיצאתי לעולם ביום שלישי, עשרים בנובמבר 1933, בשעה ארבע ושלוש וחמש דקות, בלידה רגילה, בבית חולים פרטי שהיה ממוקם ברחוב גארנקרסקה 11 (Garncarska). הייתה זו שמחה רבה למשפחת שנקר היות והייתי הצאצא הצעיר ביותר הנושא את שם המשפחה, זאת עד שייולד בני הבכור, ינון. אמי הניקה אותי חודשיים ימים. עם היוולדי טיפלה בי אומנת גרמנייה, וסביר להניח כי המילים הראשונות שאמרתי היו בגרמנית. האומנות הן שטיפלו בי בפועל ביום-יום וטיילו איתי בעגלת התינוקות שלי עם כלבי האהוב שוויפסי. כשהתחלתי ללכת טיפלו בי, מלבד האומנות, גם הנהג, סבתא אווה, אחותי וכמובן הוריי. אני זוכר את הסרט הראשון שראיתי. הייתי אז בן חמש וראיתי אותו בקולנוע "וונדה" עם האומנת שלי. שירלי טמפל שיחקה בסרט.

בשנות ילדותי המוקדמות היו לי כנראה כמה אומנות, והאחרונה שבהן הייתה פולנייה. אמי אנה לא עבדה, והקדישה את זמנה לניהול בית חברתי שופע אורחים רמי מעלה. בביתנו התגוררו שתי משרתות וטבחית, ובמרפאה של אבא עבדה אחות שסייעה לו בעבודתו. כנהוג באירופה של שנים אלו, ההורים מיעטו לשחק ולבלות עם ילדיהם. רק לעתים נהגו הוריי לקחת אותי ואת אחותי עמם בשעות הצהריים, ולעתים לקחה אותי אמי לבית הקפה או למכרים שלה. אבי היה אדם עסוק מאוד והמגע שלי איתו היה בעיקר בעת הנסיעות לבית החולים ובחזרה. הוא לא הקדיש לנו, הילדים, זמן רב. בימי ראשון נהגנו לנסוע לפיקניקים מחוץ לעיר, ובעונות החורף ביקרנו באתר הסקי הלאומי של פולין בעיר זקופנה.

לא פעם הייתי נוסע עם אבי בשעות הבוקר לעבודתו בבית החולים היהודי. בית החולים היהודי הוקם ב-1822 כבית חולים ששירת יהודים בלבד. בתי החולים של הנוצרים תמיד

